

FANONGONGO

30 'Aokosi 2024

Tokanga 'a e Pangikē Pule' ke faka'ai'ai hono ngaue'aki 'a e ngāue fakapa'anga 'i he'ene fokotu'utu'u ngaue fakapa'anga 'Aokosi 2024

Kuo tuku atu 'a e Fakamatala Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga 'o 'Aokosi 2024 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'a Tonga hili hono tali ia 'e he Poate 'a e kau Talēkita.

'Oku kei hoko atu pē 'a e tokanga 'a e Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga 'Aokosi 2024 ki he hikihiki 'a e totongi koloa' pea mo hono poupou'i 'a e fakaakeake faka'ekonōmika' 'aki hono tauhi pē 'i he peseti 'e 15 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule', hoko atu pē hono ta'etotongi ha tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule', pea ke vakai'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he fakafetongi pa'anga muli' ke toe faingofua ange pea mo tauhi 'a e tu'unga mālohi 'o e fakafetongi pa'anga' ke poupou ki hono fakamālohia 'a e ma'uma'uluta faka'ekonomika fakalūkufua'. 'I he fengāue'aki vāofi mo e Pule'anga' mo e ngaahi kupu kehekehe fekau'aki, 'e fokotu'u ai 'e he Pangikē Pule' ha ngaahi polokalama fakapa'anga fo'ou 'o hangē ko ha polokalama nō 'oku tuku atu 'i ha totongi tupu 'oku ma'ulalo (concessional credit), pea mo ha polokalama ki hono malu'i 'a e ngaahi nō (credit guarantees). Ko e fakataumu'a 'eni ke fakaivia 'a e sekitoa taautaha' ke toe malohi ange 'a e tupu faka'ekonōmika' 'i he 2025' pea faka'ai'ai 'a e nō ki he ngaahi sekitoa 'oku 'ikai ke lahi ha'anau faingamalie nō mei he ngaahi pangikē, mo kinautolu 'oku tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'a e 'ea'.

'I he fakamatala 'a Kōvana Moeaki', "na'e holoki ki he peseti 'e 1.6 'a e fakafuofua ki he tupu faka'ekonōmika 'a Tonga ki he ta'u fakapa'anga 2024 mei'he tupu peseti 'e 2.2', makatu'unga mei'he 'ikai ola lelei 'a e sekitoa ngoue', vaotātā mo e toutai' mo e tafa'aki fakatupu koloa'. Ko e hili ia ha tupu māmālie 'i he ta'u fakapa'anga 2023' hili 'a e ongo fakatamaki 'i he 2022'. 'Oku hā mai heni 'a e fiema'u 'a e tokoni mei he sekitoa fakapa'anga' ke fakaivia fakapa'anga 'a e tupu 'a e sekitoa taautaha' pea moe ngaahi sekitoa kehe' kae kei tokangaekina pe 'a e hikihiki 'i he totongi koloa'".

Kuo holo 'a e hikihiki 'i he totongi koloa fakalūkufua' mei he tu'unga ma'olunga 'i he ngaahi ta'u kuo hili' pea neongo ne a'u mai ki Sune 2024 na'e ma'olunga ange 'i he tu'unga 'oku faka'amu ke 'i ai ko e peseti 'e 5, 'oku fakafuofua 'e toe holo pē, koe'uhi' 'oku kei peseti 'e 1.7 'a e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa tefito' ('ikai ke kau ai e totongi koloa me'akai' mo e ma'u'anga ivi). Ko e kake 'a e hikihiki 'i he totongi koloa fakalūkufua' 'i Sune 2024 na'e makatu'unga ia mei he hiki 'i he totongi koloa me'akai fakalotofonua', 'a ia ne hiki 'aki 'a e peseti 'e 23.9 'i he ta'u ki Sune 2024', hili ia 'ene hiki peseti 'e 22.7 'i Sune 2023. 'Oku ho'ata mei heni 'a e si'isi'i e koloa mei he sekitoa ngoue', makatu'unga mei he ngaahi fakatamaki fakaenatula' pea pehē ki he fa'ahi ta'u la'ala'a (El Nino) ne toki 'osi'. 'Oku fakafuofua 'a e Pangikē Pule' 'e holo 'a e hikihiki e totongi koloa' 'o ma'ulalo 'i he tu'unga 'oku faka'amu ke 'i ai' 'o fakatefito 'i ha toe lelei ange e koloa 'oku tuku mai'. Ka neongo ia', 'oku kei tu'u laveangofua pē 'a Tonga ki he ngaahi feliuliuaki 'i he totongi koloa me'akai fakalotofonua' tupu mei he ngaahi fakatamaki fakaenatula', nounou fakakaungaue', hikihiki 'a e totongi e koloa ma'u'anga ivi', pea mo ha ngaahi pole mei tu'apule'anga. 'Oku fiema'u ke toe vāofi ange 'a e fangaue'aki 'a e Pangikē Pule' mo e Pule'anga' ki hono holoki 'a e tu'unga ma'olunga 'o e totongi koloa' mo fakalelei'i 'a e fe'amokaki 'i he tu'unga 'o e fo'u koloa' kae lava 'o tauhi 'a e hikihiki 'i he totongi koloa' ke ma'ulalo.

‘Oku kei ‘i he tu’unga ma’olunga pē ‘a e pa’anga talifaki ‘i muli ‘a e fonua’, ‘o laka hake ‘i he māhina ‘e 7.5 ‘o e koloa hū mai’, ‘a ia na’e fe’unga mo e \$909.1 miliona ‘i Siulai 2024’, pea ‘oku fe’unga eni mo e koloa hū mai ki he māhina ‘e 10.5. Na’e tokoni ‘a e tafa’aki fakapa’anga’ ki he tupu faka’ekonōmika’, ‘i he tupu fakata’u ‘a e nō’ ‘aki ‘a e peseti ‘e 4.1 ‘i Sune 2024’. Ka neongo ia, ‘oku kei ma’olunga pē ‘a e ngaahi nō palopalema’ ‘i he peseti ‘e 11.2. ‘Oku hokohoko atu ai pē ‘a hono tokangaekina ‘o e ngaahi pangikē’, pea pehē ki he ngaahi kautaha ‘ikai ko ha pangikē’, ke fakasi’isi’i ha ngaahi uesia ‘e malava ke hoko ki he tu’unga malu ‘o e tafa’aki fakapa’anga’. ‘E hokohoko atu ai pē ‘a hono muimui’i ofi ‘e he Pangikē Pule’ ‘a e ngaahi fakalalakalaka faka’ekonōmika fakamāmani lahi’ pea pehē ki he fakalotofonua’, pea ke liliu ‘ene ngaahi tu’utu’uni ngāue fakapa’anga’, ‘oka fiema’u.

Ki ha toe fakaikiiki, kataki fetu’utaki mai ki he:

Tafa’aki ‘Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057; ‘Imeili: nrbt@reservebank.to